

Szónyi Erzsébet

Kodály Zoltán tanári egyénisége, nevelési koncepciójának hazai és nemzetközi elterjedése

Most, hogy elérkeztünk Kodály Zoltán születésének 125. évfordulójához, óhatatlanul Arany János szavai juthatnak eszünkbe, melyeket Széchenyi emlékezete c. 1860-ban írott versében olvashattunk, s melyek olyannyira időszerűek ma Meszterünk személyére is: „nőttön nő tiszta fénye, amint időben, térben távozik”.

Ha kinyitjuk a Visszatekintés első kötetét, az előszóban Kodály Zoltán írását találjuk, s benne többek között e sorokat: „Most, hogy szorgos kezek összehordtak minden babszemet, amit az élet útján elhullattam...”¹

Hadd szedjek most össze én is néhány elhullajtott babszemet, különös tekintettel Kodály par excellence pedagógiai munkásságáról. A zeneszerzés -tanár témáját bőven kifejtik a volt tanítványok Bónis Ferenc: Így láttuk Kodályt.² c. kiadványában. Nem erről szeretnék beszélni. Hanem arról, amit nem egyszer hallottunk az elmúlt évtizedek során, hogy Kodály zenepedagógiai módszere a munkatársak műve, ő csak a koncepciót adta.

Leghelyesebb, ha vizsgálódásunkat azzal kezdjük, hogy ő maga magyar-német szakos tanár volt. Ez a tanári magatartás végigvonul egész életén keresztül, ha óvodáról, elemiről, szakiskoláról, zeneakadémiáról, népzenekutató csoportról, Tudományos Akadémiáról van szó. Így vált megszólítása Tanár úrrá, csak ritkán professzor, vagy mester titulussal.

Mint Eősze László könyvéből tudjuk,³ Kodálynak a megélhetésért már 1904-ben tanítványokat kellett vállalnia. E munkában örömet a nála 8 évvel fiatalabb Molnár Antal tanítása jelentett. 1905-ben lett többek között tanítványa Gruber Henrikné, aki aztán sorsdöntő szerepet töltött be Kodály életében. 1907-től már a Zeneakadémián zeneelmélet tanári katedrát kapott. Ezt az időpontot megelőzte 1906 telétől 1907 nyaráig berlini és párizsi tanulmányútja ösztöndíjasként. Zeneelmélet tanításának fő vonala a hallásképzés volt, a zenediktálásba népdalokat kapcsolt be. E tárgyban igen érdekes a Visszatekintésben⁴ olvasható leírás:

1 *Kodály Zoltán: Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek nyilatkozatok I.* Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1964. 5.

2 Így láttuk Kodályt. Nyolcvan emlékezés. Szerkesztette: Bónis Ferenc. Püski, Budapest, 1994.

3 *Eősze László: Kodály Zoltán életének krónikája.* Zeneműkiadó, Budapest, 1977.

4 Visszatekintés I. 254.

„Mikor hazajöttem Párizsból, tapasztalataimat rögtön érvényesíteni próbáltam, de lépten-nyomon beleütköztem a félcigány-félnémet felfogásba, s így nagyon nehéz volt elérnem valamit. Michalovich, akkori igazgatóm azt mondta nekem egyszer: Fiatalember, maga komponáljon, és ne törődjék azzal, hogy Schwarz kisasszonynak milyen a belső hallása. Könnyebb életem lett volna valóban, ha többet írok, de izgatott, hogy hogyan lehet a nevezett kisasszonyok, és mellettük Nagy István vagy Kis Péter hallását falun fejleszteni, és ezzel őket boldoggá tenni. Aki ilyen természettel van megverve, annak nem könnyű az élete.”

Ekkor kerültek a Zeneakadémia könyvtárába francia szolfézs kiadványok és a Bertalotti énekgyakorlatok.

1908-tól a zeneelmélet mellett már zeneszerzést is tanított. Mint érdekesség, jegyezzük meg, hogy ugyanakkor a tanítóképző intézeti zenetanárok képesítésére létrehozott Országos Állami Vizsgálóbizottság tagjává jelölték.⁵

Pedagógiai munkája ez idő tájt tehát a zeneelmélet és a zeneszerzés tanításában teljesedett ki. A húszas évek előtt abbamaradt népzenei szemináriumait 1930-tól kezdi meg ismét „Zeneelmélet és zenefolklorisztika” címmel a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Gergely János⁶ így idézi fel az ott tapasztaltakat: „1930-ban személyesen is Kodály tanítványa lettem a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán, a Múzeum-körúti épületben. Szerdán 3-5-ig volt az emlékezetes népzenei szeminárium, 5-től 6-ig egy kisebb kollégiumban a magyar zenekultúra kérdéseivel foglalkozott. Mindegyikünknek le kellett énekelnie lapról egy-egy kiválasztott dallamot Bárdos Lajos, »101 magyar népdal« c. kötetéből.”

„Kodály egyenrangú félnek tekintett minket, sohasem éreztette szellemi fölényét. Többnyire nem is a katedráról beszélt, hanem köztünk ült a padban, onnan tette meg észrevételeit és irányította a vitát, röviden, tömören, higgadtan.”

Ez a stúdium 1937-ben Dohnányi Ernő javaslatára átkerült a Zeneakadémiára (zeneszerzés, népzene). 1942 júliusában Kodály nyugdíjba megy, 1943 őszétől ny. főiskolai tanárként továbbra is népzenei kollégiumokat tart, amelyek minden tanszak számára kötelezőek.

1951 őszén a Zeneakadémián Zenetudományi Tanszék indul Szabolcsi Bence vezetésével, újra bevezetik az 1949-ben eltörölt szolfézs oktatást. Kodály a zene-tudományi tanszakon szolfézszt tanít.

Hogy a zeneszerző Kodály Zoltán életében hol következett be az a fordulópont, amelytől kezdve oly szakadatlanul érdeklődött a zenei nevelés iránt, azt a saját szavaival világíthatjuk meg:⁷

5 *Eősse*, 44.

6 *Szalay Olga*: Kodály, a népzene-kutató és tudományos műhelye. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 172.

7 Visszatekintés I. 73.

„Mintegy 1925-ig én is a szakzenészek rendes életét éltem, azaz semmit sem törődtem az iskolával, abban a hiszemben, hogy ott minden rendben van, tesznek, amit tehetnek, s akinek nincs hallása, az a zene számára úgyszólván elveszett. Ebből az illúzióból egy véletlen eset rázott föl. Egy szép tavaszi nap a budai hegyekben egy kiránduló leánycsapatra akadtam. Daloltak, s én megálltam egy félórára, és a bokrok mögül hallgattam őket. Attól, amit daloltak, egyre jobban elszörnyedtem, csak annyit mondok, hogy a műsoruk koronája a Schneider Fáni volt. Megtudtam, hogy egy pesti tanítóképző növendékei, s hirtelen megláttam, hogy a jövő nemzedék nevelői és anyái az analfabétaságnál is rosszabb, teljes zenei züllöttségben nőnek föl. Ma hálásan gondolok Schneider Fánira, mert az kényszerített, hogy gondolkodjam, mit kellene tenni.” (1937)

Az idézett cikkben említett évszám – 1925 – és a cikk megjelenésének dátuma – 1937 – figyelemreméltó eseményeket idéz fel. Kodály nagy oratórikus művének bemutatója 1923-ban hangzott el, s a Psalmus Hungaricusban tenor szóló, felnőtt énekkar és szimfonikus zenekar mellett szerepelt egy gyermekkar is, melyet a bemutató idején a Wesselényi-utcai fiúpolgári gyermekkara adott elő Borus Endre betanításában. Ez a szereplés, és az énekkarral kialakult kapcsolat adott alkalmat Kodálynak arra, hogy betekintsen a gyermekkari irodalomba, s ez időponttól számítjuk leghíresebb gyermekkari kompozícióinak keletkezését. 1923 és 1937 között a zeneszerző Kodály érdeklődése fordult a gyermekkari irodalom felé, 1937 pedig – a korábban idézett cikk dátumának időpontja – egyúttal a híres *Bicinia Hungarica* első füzetének keletkezési dátuma. A cím – és a tartalom – Kodály megjegyzése szerint Georgius Rhauus 1545-ben kiadott *Bicinia Gallica, Latina et Germanica* című gyűjteményére utal, ennek mintájára írt Kodály a magyar gyermekek számára magyar népdalok feldolgozása során kétszólamú darabokat. Ez a mű, mely kifejezetten pedagógiai céllal íródott, ajánlásában ott viseli a szerző elemi iskolai gyermekéveinek emlékét:⁸ „Galántai népiskola, mezítlábas pajtásaim: rátok gondolva írtam ezeket. A ti hangotok cseng felém 50 év kódén át.”

A füzet módszertani megjegyzéseiben ott találjuk szinte mindazokat az alapvető gondolatokat, amelyek Kodály zenepedagógiai koncepcióját a mai napig is meghatározzák. Itt mutat rá a szerző a relatív szolmizáció fontosságára, és emeli ki annak hallásfejlesztő értékét. A magyar népdalokat és helyenként Kodály kompozícióit tartalmazó kiadvány, ragyogó ellenpontozási technikával szerkesztett mű, egyaránt alkalmas iskolai használatra, vagy kis koncertek előadási darabjainak kiválasztására.

A *Bicinia Hungarica* 1. füzetét még három hasonló követte. A második és harmadik füzet zömmel szintén magyar népdalokat tartalmaz, a negyedik füzet azonban a magyarral rokon cseremiszi népi zenei anyagából merít. Hogy miért éppen ezt a népdal anyagot választotta Kodály Zoltán a negyedik füzet tartalmá-

8 Visszatekintés I. 64.

ul, arról a szerző az 1942-ben megjelent kötet előszavában maga írja a következőket:⁹ „Néhány dallam ma is egyformán szól a Duna és a Volga mentén más-félezer esztendő és 3000 kilométer távolságon keresztül. ... Akármilyen jól megismeri valaki népzeneinket: csak a rokon népekre való kitekintés adja meg a képnek a távlatot, a mélységet. Megtanuljuk ebből: nem vagyunk egyedül a világon. Kultúránk egy nagy, régi, keleti kultúra nyugatra szakadt, itt gyökeret vert, csodálatosképpen máig megmaradt sarja.”

Nincs a zenetörténetben még egy olyan neves zeneszerző, aki annyit tett volna a gyermekek és az ifjúság zenei neveléséért, mint Kodály Zoltán. A négy Bicinia Hungarica után megírta a 333 olvasó gyakorlatot, a négy füzet Ötfokú zenét, az Énekeljünk tisztán!-t, az 55, 44, 33, 22, 66, 77 kétszólamú énekgyakorlatot, a Triciniát, az Epigrammákat és a Kis emberek dalait, legtöbbször módszer-tani útmutatóval! A teljes kodályi életmű töretlen egységében a tanári vonal olyan hangsúllyal jelenik meg, hogy nem véletlenül fémjelzi az egész magyar zenei nevelést. „A mi módszerünk”, ahogy Kodály a külföld felé nevezte, a „Kodály módszer”, miként a külföldiek nevezték – a világ nemzetközi színterén Kodály Zoltán neve az etalon.

Számba véve az évtizedeket, melyek a magyar népdal gyűjtése óta eltelték, láthatjuk, hogy az 1900-as évek elejétől a megtett út nagy. Eleinte csak a gyűjtés, a feldolgozás, és a műzenébe való ötvözés foglalkoztatta Bartók Bélát és Kodály Zoltánt. Később egyre inkább látszott, hogy a megszületett műveknek új közönség is kell. A megértés folyamata csak az iskolában kezdődhetett el. Ahogy a harmincas években, az ISME alapítója, Leo Kestenbergek megfogalmazta: „A zene jövője az iskolában dől el.” Ez az alapelv Kodály pedagógiai írásai-ból sokszorosan igazolódik. Az iskolában megismert és elsajátított népzenei anyag a továbbiakban a zeneirodalomban való tájékozódáshoz vezet. A zene nem csupán érzelmi ráhatás, hanem intellektuális úton elsajátítható tudás-anya-got is tartalmaz, épp úgy, mint az iskola többi tantárgya, mely az írás-olvasás se-gítségével szerezhető meg. Az iskolában nemcsak a zenét tanítjuk, hanem a ze-nével nevelünk, a közismereti tárgyak sokaságában a zene szolgálja a legtisztáb-ban a humán nevelés célkitűzéseit.

Nemzetközi konferenciáját az ISME (International Society for Music Edu-cation) 1964-ben Budapesten tartotta. Ez volt az az alkalom, amikor a magyar zenei nevelés bemutatása a sok száz külföldi vendég előtt először került megva-lósításra. Addig is volt szórványosan érdeklődés, de valójában a nagy „kapunyitás” az 1964-es ISME konferencia alatt és után történt. Akkor lett Kodály Zoltán a nemzetközi társaság díszelnöke, s akkor fordult olyan nagy erővel a világ ér-deklődése a hazánkban alkalmazott zenei nevelési módszer felé, melyet azóta már sok helyen bevezettek és alkalmaznak. Az évek során egyre nőtt az érdeklő-dés, egyre többen jöttek külföldről a magyar zeneoktatás tanulmányozására.

9 Visszatekintés I. 69–70.

Amerikai kezdeményezésre 1973-ban az Oakland-i Holy Names College-ben öt kontinens tizenhat (11 európai és 5 tengerentúli) országából negyvenhárom delegátus ült felváltva a pódiumon, valamennyien gyakorló zenetanárok voltak, legtöbbször egyetemek fakultásairól, eddigi munkájukkal bizonyították, hogy Kodály elvei alapján tanítanak hazájukban. A negyvenhárom közül huszonhárom az 1968-1973 közötti években járt tanulmányúton nálunk, többségük egy évig, vagy annál hosszabb ideig. Ott, akkor vetődött fel egy nemzetközi Kodály társaság megalakítása, ami aztán hivatalosan meg is történt 1975-ben Kecskeméten, egyidejűleg a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet megalakulásával. A Nemzetközi Kodály Társaság (International Kodály Society) első elnöke az ausztrál Deanna Hoermann volt, aki maga is részt vett Oaklandban a megalakulást szorgalmazó konferencián, akár csak dr. Eősze László, aki hosszú ideig a Társaság főtitkára volt. Második elnöke a japán Tanimoto Kazuyuki professzor volt, utána dr. Jean Sinor, a Bloomington-i Egyetem (USA) tanára következett, jelenleg Gilbert De Greeve, belga zongoraművész, az Antwerpen-i Zeneakadémia volt igazgatója a Társaság elnöke. Az IKS kétévenként a világ különböző országaiban nemzetközi szimpóziumokat tart, idén az USA-ban volt, két év múlva Lengyelországban lesz az ottani Kodály Társaság égisze alatt. A Társaság székhelye Budapesten van. Központja a Kodály Múzeum, mely a Mester régi lakóhelyén található, ugyanott van a Kodály Archívum is. Ugyancsak Kodály Archívum működik a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézetben, valamint olyan – a világon egyedülálló – könyvtár, mely minden országból összegyűjti Kodály zenepedagógiai eszméinek helyi alkalmazását. Az Intézet 1975 óta kétévenként nemzetközi szemináriumokat tart.

A Magyar Kodály Társaság 1978-ban alakult meg, budapesti központtal, több vidéki városban tagszervezetekkel rendelkezik. A Magyar Kodály Társaság első elnöke Szokolay Sándor Kossuth díjas zeneszerző volt, ő több mint egy évtizedig állott a Társaság élén, őt követte dr. Bónis Ferenc zenetörténész, a tudományok doktora. Jelenleg Szőnyi Erzsébet az elnök. A Magyar Kodály Társaság rendszeresen ápolja a Mester emlékét koncertekkel, tudományos konferenciákkal, és együttműködik a Nemzetközi Kodály Társasággal.

A magyar zenei nevelésnek, benne Kodály Zoltán centrális szerepével, a „Kodály-módszer” nevet a külföldiek adták, látván, hogy zenei nevelésünk alapítói a világhírű zeneszerzőtől és tudóstól származnak, s hogy kompozícióinak, útmutatásainak százait használjuk kezdettől a felsőfokig a zeneoktatásban. Míg élt, személyes jelenléte mindig inspiráló hatású volt az egyszerű iskolai nevelő számára éppúgy, mint a zenei pályára készülő fiatal növendékek közösségében. Aki ma hazánkban zenét tanít, mind kissé Kodály tanítványának mondhatja magát. Sokan őriznek egy-egy kézfogást, egy autogrammot, egy kritikát, egy-két biztató mondatot, vagy dorgálást tőle, ami most az Idő elmúltával útravalóvá formálódott. És ezrekre megy azoknak a száma, akik, mint gyermekek, ifjak, vagy felnőtt kórustagok a jelenlétében muzsikálhattak, és emlékeznek még sze-

mélyes megjelenésének lenyűgöző szuggesztivitására. Ez a személyes jelenlét nem múlt el halálával, hanem tovább él azokban, akik találkoztak vele, és tovább él műveiben, ha felcsendülnek. Az idelátogató külföldi vendégek közül sokan mondják, hogy zenepedagógiánk alapja már nem is módszer, hanem inkább filozófia: Kodály tanítása arról, hogy mi a zene szerepe a társadalomban, a gyermek, az ifjú és a felnőtt életében.

„Utóvégre lehet élni zene nélkül is. A sivatagon át is vezet út. De mi, akik azon fáradozunk, hogy minden gyermek kezébe kapja a jó zene kulcsát s vele a rossz zene elleni talizmánt, azt akarjuk, ne úgy járja végig élete útját, mintha sivatagon menne át, hanem virágos kerteken.” (1955)¹⁰

10 Visszatekintés II. 468.